

“O‘TKAN KUNLAR” ROMANIDA QO‘LLANGAN SOVCHI ETNOGRAFIZMINING LINGVOMADANIY TAHLILI

Dilmurod Ahmadaliyevich Ashurov,

University of Business and Science oliy ta’lim muassasasi v.b. dotsenti, PhD.

Gmail: dilmurodxoji@gmail.com

Annotatsiya. *Mazkur maqolada Abdulla Qodiriyning “O‘tkan kunlar” romanida qo‘llangan sovchi etnografizmi haqida so‘z yuritiladi. Bu etnografizmining o‘zbek mentaliteti bilan bog‘liq jihatlari matndan olingan misollar orqali tahlil qilinadi, uning lingvomadaniy jihatlari alohida e’tibor qaratiladi.*

Kalit so‘zlar: *etnolingvistika, milliy qadriyat, milliy urf-odatlar, sovchilik, til va madaniyat, etnografizm, efemiz.*

ЛИНГВОКУЛЬТУРНЫЙ АНАЛИЗ ЭТНОГРАФИЗМА "СВАТЫ", ИСПОЛЬЗОВАННОГО В РОМАНЕ "ДНИ МИНУВШИЕ"

Дильмурод Ахмадалиевич Ашуров,

Высшее образовательное учреждение University of Business and Science,

ВрИО. доцента, доктор философии.

Аннотация. *В этой статье говорится об этнографизме «сваты», использованном в романе Абдуллы Кадыри “Минувшие дни”. Аспекты этого этнографизма, связанные с узбекским менталитетом, анализируются на примерах, взятых из текста, с особым вниманием к его лингвокультурным аспектам.*

Ключевые слова: *этнолингвистика, национальная ценность, национальные обычаи, сватовство, язык и культура, этнографизм, эфемизм.*

LINGUOCULTURAL ANALYSIS OF THE MATCHMAKER ETHNOGRAPHISM USED IN THE NOVEL “DAYS GONE BY”

Dilmurod Ahmadaliyevich Ashurov
Acting Associate Professor, PhD,
University of Business and Science
Email: dilmurodxoji@gmail.com

Abstract. *This article discusses the matchmaker ethnographism used in Abdulla Qodiriy's novel Days Gone By. The aspects of this ethnographism related to the Uzbek mentality are analyzed through examples from the text, with particular attention paid to its linguocultural features.*

Keywords: *ethnolinguistics, national values, national traditions, matchmaking, language and culture, ethnographism, euphemism.*

Kirish

Har bir xalqning madaniyatidagi mental jihatlar tarixiy taraqqiyoti davomida shakllanishi tabiiy. Milliy qadriyatlar, millatga xos belgi va xususiyatlar uning tilida, aniqrog'i, etnografizmlarida saqlanganligi yaqqol ko'zga tashlanadi. Etnografizmlar va ularning ilmiy-nazariy qirralarini o'rganish, monografik tarzda tadqiq qilish milliy urf-odat, an'ana va qadriyatlarni asrab-avaylab, kelajak vorislariga yetkazishda tarixiy ahamiyatga ega.

Adabiyotlar tahlili

Etnografizmlarni o'rganish tilshunoslik, etnografiya, folklorshunoslik, arxeologiya va madaniyatshunoslik fanlari hamkorligida amalga oshirilgandagina kutilgan natijalarga to'laqonli erishiladi.

Keyingi yillarda o'zbek tili etnografizmlari turli jihatdan (folklor yo'nalishida [3,4,6,9,11,12], tilshunoslik nuqtai nazaridan [8,10,15,16], tarjimashunoslik jihatidan[7]), xususan, lingvokulturologik aspektda[3] keng o'rganilmoqda. Etnografizmlarni antopotsentrik paradigma sifatida, xususan, lingvokulturologik jihatdan o'rganish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri sanaladi.

Tadqiqot metodologiyasi

Mavzuni yoritishda kuzatuv, solishtiruv, sotsiolingvistik va lingvokulturologik tahlil usullaridan foydalanildi.

Tahlil va natijalar

Maqolada Abdulla Qodiriyning “O‘tkan kunlar” romanida qo‘llangan *sovchi*, *sovchilik* etnografizmlarining lingvokulturologik xususiyatlari haqida so‘z boradi. Asarning bir necha o‘rnida Kumushga Otabek nomidan, Homid nomidan, Komilbek nomidan, Zaynabga Otabek nomidan, Saodatga usta Alim nomidan kelgan sovchilar misolida tahlil qilishga harakat qilamiz.

“O‘tkan kunlar” romanida millatimizning ming yillik madaniyati tarixidan xabar beruvchi milliy qadriyatlarimizdan *sovchi*, *unashib qo‘ymoq*, *fotiha*, *qiz vakili*, *mahr*, *xutba*, *nikoh*, *kelin-kuyav*, *qizlar majlisi*, *to‘y*, *to‘ylik*, *yor-yor*, *lapar aytish*, *isiriq*, *chimildiq*, *chillalik*, *charlar*, *suyunchi*, *janoza*, *qora kiydi*, *idda* kabi etnografizmlar jamlanganki, ularni lingvokulturologik yondashuv asosida o‘rganish hali ochilmagan nuqtalarni topish imkonini beradi. Bu birliklarni tadqiq etish maxsus tadqiqotlarni talab etadi. Etnografizmlarning lingvokulturologik tomonlariga e‘tibor qaratish, til va madaniyat uyg‘unligida tekshirish xalq madaniyatining asl mohiyatini ochish imkonini beradi.

Romanda keltirilgan ko‘pgina etnografizmlar bir asr o‘tsa-da, hozir ham o‘zgarmasdan saqlanib kelmoqda. Shulardan biri *sovchi* etnografizmidir.

Dunyoning aksariyat xalqlarida, xususan, Markaziy Osiyo, Yaqin Sharq, Kavkaz xalqlari, Hindiston va Pokiston kabi davlatlarda sovchilik bilan bog‘liq an‘analar uchraydi. “Sovchilik — biror xonadonning voyaga yetgan qizini kelinlikka so‘rab borish odati. Bu vazifani bajaruvchilar sovchilar deb atalgan”[18]. «Sovchilik» degani muayyan bir ayol yoki qizga uylanish istagini uning o‘ziga yoki valiysiga bildirishdir[17]. Bu an‘ana juda ham qadimiy bo‘lib, u haqidagi ilk ma‘lumotlar VII-VIII asrlarga oid Urxun Yenisey bitiklarida uchraydi [18]. O‘zbek xalq dostonlarida, xususan, “Alpomish”da ham sovchilik bilan bog‘liq o‘rinlarning mavjudligi bu an‘ananing qadimiyligini belgilaydi: “*Toychixon sovchisi Boysaribiyga bordi. Ko‘nglidagi gapini o‘rtaga soldi. Buni eshitib, Boysaribiy aqlidan shoshib, lol bo‘lib qoldi. Bir soatgacha gapirmay,*

boshini yerga soldi. Boysaribiy ko'nglida shunday o'yladi: «Bermayman deganim bilan meni qo'ymaydi. Bunga bir dalil aytay», – deb sovchilarga qarab, bir so'z dedi» [13,18].

O'zbeklarda yosh oilaning yuzaga kelish shartlari sovchilik orqali amalga oshadi. Deyarli barcha oilaning yuzaga kelishida sovchilik alohida o'rin tutadi. Shuning uchun ham sovchilik nikohning yuzaga kelishidagi etnik shart sanaladi.

Sovchilik azal-azaldan shakllanib kelgan milliy qadriyatlarimizdan biri hisoblanadi. Sovchilikka borilganda sovchilar bo'lajak kelinni, qudalarni har tomonlama kuzatib, ularning bir-birlariga qay darajada mos ekanliklarini puxta o'rganadilar. Surishtirish orqali bo'lajak kelin-kuyov, uning oilasi, avlod-ajdodi haqida har tomonlama ma'lumotlar olishga harakat qilinadi. Ajdodlarimiz sovchilik masalalariga o'tmishda ham katta e'tibor berib kelganlar va sovchilikka eng tajribali, mulohazakor, bo'lajak qudalarga gapi o'tadigan, oqil odamlarni tanlanganlar. Abdulla Qodiriy ham bu masalaga alohida e'tibori qaratadi. Otabek nomidan Mirzakarim qutidorning uyiga Hasanalini emas, balki Ziyo shohichining sovchilikka borishida ham mana shu an'ana saqlanganligini ko'rish mumkin. Yozuvchi aynan Ziyo shohichini sovchi sifatida tanlaganida ham hikmat bor. Birinchidan, Ziyo shohichi qutidor bilan juda ham yaqin inson. Ikkinchidan, uning el orasidagi obro'si baland. Uchinchidan, u ikki tomon uchun ham neytral holatdagi odam.

Sovchilikning ham o'z qonun-qoidalari bor, albatta. Yigit tomon tanishtiriladi, bo'lajak kuyovning eng yaxshi sifatlari aytilib maqtaniladi. Kelajakdagi rejalar ochiqqlanadi. O'zbek madaniyatida sovchilik bilan bog'liq turg'unlashgan birikmalar ham ishlatiladi. Masalan, *eshigingizni supurgani keldik, taqdir qo'shgan bo'lsa qarindosh bo'larmiz, bog'ingizdagi gulga bizning bulbul oshiq bo'libdi* kabi. Bundan tashqari sovchilik bilan bog'liq iboralar ham faol qo'llanib kelinadi: *boshi bo'sh, boshi ochiq, qo'lini so'ramoq* kabi.

Sovchilar gapni uzoqdan boshlashga harakat qilishadi. To'g'ridan-to'g'ri maqsadga o'tishga shoshishmaydi, chunki suhbatlashish jarayonida ham ikki oilaning bir biriga munosibligi tekshiriladi. Bundan tashqari sovchilik nozik

masala bo'lganligi bois, evfemik vositalar orqali maqsadlarini yetkazishga harakat qilishadi. Masalan, "Alpomish" dostonida ham Barchinga kelgan sovchilar quyidagicha aytimlar bilan qizning qo'lini so'rab keladi: *Qozonda qaynagan shirvon go'shmidi, // Shul qizingning agar boshi bo'shmidi? // Boshi bo'shmi deyin, sendan so'rayin, // Kelin qilib biror ro'mol o'rayin* [14,73]. Matndan anglashilmoqdaki, turkiy qabilalarda *boshi bo'sh* iborasi *turmushga chiqmagan* ma'nosida qo'llanilgan. Hozirgi kunda bu frazemaning boshi ochiq varianti ishlatiladi. Iboralarda qizlarning turmushga chiqmaganlik belgisi boshning yalangligi bilan ifodalanmoqda.

"O'tkan kunlar"da ham sovchilar maqsadlarini uzoqdan olib kelib tushuntirishga harakat qilishadi: *"Qutidor qaytib chiqdi... Ziyo aka bilan Hasanali ma'noliq qilib bir-birlariga qarashib olmoqda edilar. Qutidor, ayniqsa Ziyo akaning og'zini poylab, ko'ngli chaqirilmag'an mehmonlardan tushunmog'i qiyin bo'lg'an bir ma'noni sezmakda edi. Oradagi so'zsizlik uzoqqa cho'zilabergach, qutidor Hasanalidan so'radi:*

— *Bek salomatmi?*

Ziyo aka so'z o'nqovi kelganini payqab Hasanalining jim turishiga ishorat qildi va o'zi javob berdi:

— *Bizning sizga chaqirilmag'an mehmon bo'lishimiz ham Otabekning sog'lig'i uchundir.*

Qutidor bu javobdan bir narsa tushunolmadi va shuning uchun qaytalab so'radi:

— *Otabek sog'mi?*

— *Bu kungacha Otabek salomat, – dedi Ziyo aka salmoqlab, – ammo bekning mundan keyingi sog'ligi sizning qo'lingizda qolg'ang'a o'xshaydir". E'tibor berilsa, adib sovchilar maqsadini atayin uzoqdan tushuntirishga harakat qiladi. Bu bilan kitobxonni hamda qutidorni yanada muammoli vaziyat bilan e'tiborini tortadi: "Qutidor yana tushunolmay taajjub bilan mehmonlarga qarab oldi.*

— *Tushunolmadim...*

— *Ya’ni Otabek bu kungacha salomat, — dedi Ziyo aka yana. — Ammo mundan keyingi soglig‘i sizning qo‘lingizda...*

— *Menim qo‘lim-da?*

— *Sizning ixtiyoringizda.*

— *Otabek kabi bir yigitning sog‘lig‘i har bir aqlli kishi uchun maqsad bo‘lsa ham, — dedi taajjub bilan qutidor,— lekin so‘zingizning shunisi qiziqdir, bir yigitning sog‘ligi ikkinchi bir kishining ixtiyorida bo‘lsin*”[1,41].

“Tilimizda o‘zbek xalqining milliy madaniyaga xos bo‘lgan “qo‘lini so‘ramoq” frazemasi mavjud. Bu ibora xalqning urf-odatlarini, an‘analari bilan bog‘liq mental xarakterga ega bo‘lib, “qiz bolaning uyiga sovchilikka bormoq”, “turmushga chiqishga rozilik so‘ramoq” ma’nolarini bildiradi”[2,81]. Romanda aynan “qo‘lini so‘ramoq” frazemasi mavjud bo‘lmasa-da, sovchi tomonidan ko‘zlangan maqsad evfemik vosita orqali yuzaga chiqariladi: “— *Muhabbat degan narsa juda oz kishilarga nasib bo‘ladir, an bir durri bebahodir, — dedi Ziyo aka. —Qadrdoningiz Yusufbek hojining o‘g‘li Otabek — bir necha kunlardan buyon pinhoni bir dard bilan og‘rir edi. Ko‘rinishda uning quli, ammo haqiqatda Otabekning ma’naviy padari bo‘lg‘an Hasanali ota uning maxfiy dardining asli omilini izlaydi, bekning o‘zi bo‘lsa o‘z holi to‘g‘risida hech narsa sezdirmay dardini yashiradi. Shundog‘ qilib xo‘jasiga ixloslik Hasanalining tajribalik kuzatishidan bekning maxfiy dardi uzoqqa qocholmay natijada sir ochiladi... Shari‘at ishiga sharm yo‘q, deyirlar o‘rtoq, agarchi siz bilan menga bir muncha og‘irroq bo‘lsa ham yana so‘zlab o‘tishga hojat bor: kunlardan bir kun taqdir shamoli yuradi-da bir kimsaning iffat pardasi ostida o‘lturgan qizining yuzidagi niqobini ko‘tarib ikkinchi tomondan bizning Otabekni shu afifaga ro‘baro‘ qiladi. Shu daqiqadan boshlab bekda u afifaga qarshi bir ishq, ham chin bir ishq tug‘uladi...*” [1,42]. Qodiriyning mana shundan nozik masalani uzoqdan olib kelib berishida ham hikmat mujassam. Har bir musurmon inson uchun uning qizi nomus va or masalasidir. Shuning uchun ham adib bu gaplardan so‘ng oraga sukut cho‘kkanligi ham yozib o‘tadi: “*Qutidor yaxshig‘ina o‘ng‘aysizlangan edi. Qutidorgina emas, sovchilar ham o‘ng‘aysizlangan edilar. Masalaning*

noziklig'iga uchavlari ham tushunarlar va shuning uchun ittifoq qilgandek chuqur bir sukutka ketgan edilar"[1,42]. Adib tomonidan mana shu holatning ochib berilishi o'zbek mentalitetiga to'la mos tushgan. Har qanday ota qizini turmushga berayotganda unda o'ng'aysizlanish seziladi. Adib bu holatni anglagan holda qalamga oladi.

"Garchi muddao kun kabi oshkora bo'lgan bo'lsa ham nima uchundir qutidor yana o'zini tag'ofilga solib so'radi:

— U kimning qizi emish?

Ziyo shohichi qutidor tarafidan o'ziga beriladigan shu savolni kutib turg'an edi.

— Sizning karimangiz, — dedi.

Qutidor o'zining joysiz savolidan o'kinib yerga qaradi. O'rtada tag'in so'zsizlik, o'ngg'aysizlik boshlandi" [1,43].

Sovchilik og'ir yumush bo'lganligi uchun ham sovchi bo'lib sulolaning kattalari yoki ko'pni ko'rganlari borishgan. Ziyo shohichi ham mana shunday insonlar sirasiga kirganligi uchun ham vaziyatni to'g'ri baholay oladi, ya'ni ota uchun malol kelishi mumkin bo'lgan, to'g'ridan-to'g'ri aytish hijolatli voqeliklarning salbiy ta'sirini kamaytirib, yumshoqroq shaklda qutidorga yetkazadi: *"— Biz, o'zimizning bu kelishimizda sizning uchun dunyoga orzug'uliq bir o'g'ul hadiya etkanimizdek, inshoolloh, qaytishimizda ham Otabek uchun mujassamai iffat bo'lg'an bir rafiqqa tuhfa qilarmiz"* [1,43]. Shu o'rinda "evfemizm"ni yunoncha "yumshoq ifodalash" tarzida eslash o'rinli bo'ladi.

Yuqorida aytilganidek sovchilik og'ir va mas'uliyatli vazifa sanaladi. Chunki u ikki oilaning o'rtasidagi vositachi hisoblanadi. Ikki tomon bir biriga ma'qul bo'lsa, javobimizni keyingi kelishingizda maslahatlashib aytamiz, deb ochiq chehra bilan kuzatiladi. Sovchining keyingi kelishida esa oilaning kattalari ishtirokida rozilik sifatida *"oqlik"* beriladi. Shu bilan sovchilik missiyasi bajariladi. Romanda O'zbek oyimning Zaynab uchun ikkinchi bor sovchilikka borganida shunday holat kuzatiladi: *"Shu o'lturishdan so'ng O'zbek oyim juda ham jonlanib ketdi va ertasiga Olim ponsadnikiga qarab yana arava qo'shdirdi. Bu ikkinchi*

sovchiliqda go‘yo qudachalardek qarshi olindi. Olim ponsadboshilar: Yusufbek hojig‘a quda bo‘lar ekanmiz, deb juda ham tipirlashib qolg‘an va izzat-ikromni haddan oshirg‘an edilar” [1,133]. Yoki Otabek bilan Kumush o‘rtasi buzilgan holatda Kumushga sovchilar kelishadi. Barchasiga rad javobini beriladi. Biroq qutidor oilasi Salim sharbatdor deganning Komilbek ismlik o‘g‘lidan kelgan sovchilarga o‘zlariga ma‘qul kelganligi uchun iliq munosabatda bo‘lishadi: “Ota-onaning kutkanlari shunday tegu taxtlik kuyav bo‘lg‘ani uchun birinchi martaba sovchilarni yaxshi so‘zlar va quyuq-suyuq oshlar bilan jo‘natib, ikkinchi kelishka o‘ylashib javob beraturgan bo‘dilar. Eru xotin uzoq o‘ylashib turmay (chunki o‘ylashturg‘an joy emas edi) sovchining ikkinchi kelishida javob berishka qaror qo‘ydilar”[1,209].

Tomonlar bir-biriga ma‘qul bo‘lmasa-chi? O‘zbek madaniyatida bu masalalarga ham alohida e‘tibor qaratilib kelinadi. Yuqorida ta‘kidlanganidek sovchi bo‘lib kelmish shaxs yoshi ulug‘, elning hurmatli insoni yoki qiz tomoning yaqin kishisi bo‘lishi mumkin. Mana shunday holatda kelgan sovchini ham xunuk vaziyatda qoldirmaslik uchun, kelajakdagi munosabatlarni uzmaslik uchun rad javobi berishning ham taomilga kirgan muloqot odoblari bor. Agar qizning oilasiga yigit yoki uning oilasi ma‘qul kelmasa, qiz tomon keskin rad etmagan holatda “qizimiz yosh”, “qizimiz o‘qishni bitirib olsin”, “biz hozir to‘y qila olmaymiz”, “qizimiz unamayapti” kabi bahonalar bilan sovchilarni kuzatishgan. Romanda ham qutidor oilasi uchun Otabek juda ham yaxshi kuyovlikka nomzod bo‘lsa-da, musofirligi ma‘qul kelmaydi. Shunday vaziyatda ular tomonidan quyidagicha javob berildi: “— So‘zlaring to‘g‘ri, xotin, — dedi o‘ylab qutidor, — lekin taqdir bitkandanmi, nimadan bo‘lsa ham bu yigitka qarshi ko‘nglim jizillab turadir. Bu fikrim senga ma‘qul tushadimi, yo‘qmi, har holda biz endi uzoq o‘ylashib o‘turmayliq-da, o‘z xohishimizcha qilib javob beraylik: masalan, sovchilarg‘a rizoliglmizni bildirib, ammo Kumushni Marg‘ilondan olib ketmaslikni shart qilaylik. Agar shartimizni qabul qilsalar yolg‘iz bolamiz ikki bo‘lib — ayni bizning muddaomiz; yo‘q, qabul qilmasalar ul vaqtda kinalari o‘zlaridan bo‘lsin, mana bu maslahatka nima deysan, xotin?”[1,46] Bu holatda qiz tomon Otabekni kuyov

qilish niyatida bo'lsa-da, yolg'iz farzandini uzoqqa bergisi kelmagan. Asar davomida taloq xati tufayli Otabekdan ajralgan Kumushga Homid tomonidan bir necha marotaba sovchilar keladi. Qutidor oilasining javobi quyidagicha bo'lgan: *“Natijada Homidboyning sovchisig‘a berilgan javob shu bo‘ldi: “Biz Homidboyini o‘zimizga kuyav o‘g‘il qilishdan hech bir mone‘lik ko‘rmaymiz. Ammo qizimiz mundan so‘ng er qilmasg‘a qattig‘ isror etadir. Shunga ko‘ra Homidboy bizni kechirsin”*[1,209]. Mana shu o‘rinda o‘zbek millatiga xos bo‘lgan andisha, birovning ko‘nglini og‘ritib qo‘ymaslikka harakat yaqqol seziladi.

Sovchi tomonlar nomidan gapiradigan, vada berishi mumkin bo‘lgan vakil sanaladi. Shuning uchun ham Ziyo shohichi qutidorning shartiga Otabek nomidan rozilik bildiradi: *“Javobni olib qutidor sovchilar oldig‘a chiqdi va ma‘lum shartni ularga e‘lon qildi. Bu shartni Otabek ismidan Ziyo shohichi qabul etib qutidorni Otabekdek bir yigitni kuyav qilishi bilan tabrikladi va shu takallufsiz sovchilik ila umr savdosi bitkan hisoblandi”*[1,46].

O‘zbek udumiga ko‘ra sovchiga masala ijobiy hal bo‘lsa sovg‘a-salomlar, sarpolar berilgan. Romanda ham bu an‘ana saqlanganligini ko‘rishimiz mumkin: *“Ikki yoshning muhabbatlik, uvalik-juvalik bo‘lishlarig‘a duo qilingach sovchilarg‘a zarrin to‘nlar kiydirildi. Hasanali qutidorga o‘zining minnatdorchiligini aytib tugata olmas, so‘z oralarida uni duolar bilan g‘arq etmakda edi.*

— *To‘nlar muborak bo‘lsin!*

— *Sizga kuyav o‘g‘il muborak bo‘lsin!”*[1,46]. O‘zbek madaniyatida hursandchilikni boshqalar bilan baham ko‘rish, nishonlash, qutlash, sovg‘alar berish Qodiriy davrida ham va hozirgi davrda ham mavjud. Mana shunday o‘ziga xoslik o‘zbek millatiga nisbatan mehmondo‘stlik stereotipi shakllanganligini ko‘rsatadi.

Xulosalar

Dostonda bir xalq misolida ko‘plab etnografizmlar jamlangan. Bu etnografizmlar nafaqat o‘zbek millatining, balki qardosh xalqlarning ham mushtarak urf-odatlarini bo‘lishi tabiiy. Chunki qadimdan ham qo‘shni davlatlar

bilan quda-andachilik, qarindosh-urug‘chilik an‘analari saqlangan. Faqatgina bunday etnografizmlarning nomlanishi hamda o‘tkazilishi bilan bog‘liq farqlar uchrashi mumkin. Etnografizmlarda xalqning milliy qadriyatlari, urf-odat va marosimlari, milliy tili, milliy xarakteri, mentaliteti, bir so‘z bilan aytganda, xalq madaniyati to‘laqonli aks etadi. Shuning bilan birgalikda, millat madaniyati etnografizmlar orqali avloddan-avlodga meros sifatida o‘tib keladi. Xalq madaniyatini etnografizmlar orqali o‘rganish esa o‘sha xalq haqida to‘g‘ri xulosalar chiqarishga asos bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdulla Qodiriy. O‘tkan kunlar. – Toshkent: Sharq, 2004. – 384 b.
2. Rashidova U. Somatik frazeologizmlarning lingvomadaniy xususiyatlari. Til va adabiyot.uz. – B. 81.
3. Адилова Г.А. Қорақалпоғистон қозоқлари этнографизмларининг лингвомаданий таҳлили: Филол. фан. бўйича фалсафа доктори (PhD) дисс. автореф. – Нукус, 2018. – 52 б.
4. Давлатов С.Х. Қашқадарё воҳаси ўзбек тўй маросимлари фольклори: Филол. фан. номз. ... дис. – Тошкент, 1996. – 22 б.
5. Жўраев М. Ўзбек маросим фольклори. – Тошкент: Фан, 2008. – 291 б.
6. Исмонова О.О. Ўзбек тўй маросим фольклорида «келин салом» жанри (генезиси, ўзига хос хусусиятлари ва поэтикаси): Филол. фан. номз. ... дисс. – Тошкент, 1999. – 26 б.
7. Касимова Р.Р. Ўзбек тўй ва мотам маросим фольклори матнларининг инглизча таржимасида этнографизмларнинг берилиши: Филол. фан. бўйича фалсафа доктори (PhD) дисс. автореф. – Тошкент, 2018. – 48 б.
8. Кахарова М.М. Ўзбек этнографизмларининг системавий тадқиқи: Филол. фан. номз. ... дисс. автореф. – Тошкент, 2009. – 23 б.
9. Қуронбоева Н.Р. Хоразм тўй қўшиқлари: Филол. фан. номз. ... дисс. автореф. – Тошкент, 1998. – 23 б.

10. Мирзаев Н. Ўзбек тилининг этнографик лексикаси (Қашқадарё ўзбек шевалари материаллари асосида): Филол. фан. номз. ... дисс. автореф. – Тошкент, 1971. – 22 б.
11. Муродова М.Ш. Ўзбек никоҳ тўйи фольклорининг жанрлар таркиби ва бадиияти (Ўрта Зарафшон воҳаси материаллари асосида): Филол. фан. бўйича фалсафа доктори (PhD) дисс. автореф. – Тошкент, 2018. – 55 б.
12. Норбутаев П.П. Отражение в народных эпосах этнических особенностей узбеков Кашкадарьинского оазиса (на примере дастанов «Алпамыш» и «Ёзи и Зебо»): Автореф. дисс. ... канд. истор. наук. – Ташкент, 2010. – 27 б.
13. Ўзбек халқ ижоди ёдгорликлари. 100 жилдлик. 10-жилд. Алпомиш. (Бекмурод Жўрабой ўғлидан ёзиб олинган). – Тошкент: Гафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2016. – 503 б.
14. Ўзбек халқ ижоди ёдгорликлари. 100 жилдлик. 1-жилд. Алпомиш. (Фозил Йўлдош ўғли варианты). Тошкент: Гафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2015. – 509 б.
15. Хонхўжаева А.С. Тожик тилининг тўй ва мотам маросимларига оид этнографик лексикаси (Самарқанд лаҳжаси асосида): Филол. фан. бўйича фалсафа доктори (PhD) дисс. автореф. – Самарқанд, 2019. – 50 б.
16. Ҳайитова Ф.Б. Никоҳ тўйи қўшиқларининг лисоний талқини: Филол. фан. номз. ... дисс. автореф. – Тошкент, 1998. – 24 б.
17. Шайх Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуф. Совчилик.
<https://islom.uz/maqola/9082>
18. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Sovchilik>